

Breve fra Scotland,

skrevne i Sommeren 1849

af

Edv. Thomsen,

cand. phil. og Kgl. Landmaaler.

1.

Leith i Juni 1849.

Enhver der første Gang i sit Liv reiser til et fremmed Land, i Sprog, Sæder og Skikke forstjelligt fra Fædrelandet, til et Land, hvor man ikke længere kan benytte Modersmaalet, men maa lægge sine Tanker i et fremmed Sprogs hæmmende Baand, veed med hvilke Følelser en saadan Reise begyndes; lad end denne Reise længe have været Maalet for vore ivrigste Ønsker, aldeles ublandet er Glæden over at staae ved sine Ønskers Maal dog ikke; de Banffeligheder og Ubehageligheder, som i Begyndelsen let ville møde den Fremmede, førend man ret bliver acclimatiseret og indlevet med Menneskene der, stille sig truende, ofte vistnok altfor truende for os, og saaledes, som det vistnok er gaaet mange Andre, gif det ogsaa mig, da jeg, efter at have ventet fra d. 16de til d. 18de Juni i og i Nærheden af Helsingørs Skibsbroes Dvarantainehuus paa det fra Lybeck kommende Dampskib „Martello,“ der, bestemt til Leith, skulde standse et Dieblif paa Helsingørs Rhed, omsider saae dette ankre op, og med mit Reises gods og med en anden Reiserende i Lodsjollen begav mig ud til dette fremmede Dampskib.

Min første Tanke, af pecuniaire Hensyn at benytte anden Rahyt, som jeg havde hørt, paa de engelske Dampskibe pleiede at være meget beqvemt indrettet, maatte jeg desværre strax opgive; denne var nemlig saavel som hele Lasten opfyldt med Emigranter fra Tydsklands forskjelligste Egne, hvorom saavel Sproget som Klædedragten noksom vidnede, bestemte til Amerika, nu paa Grund af Elbblofaden nødte til ad denne Dm-vei at naae det Land, hvor vistnok Flere af dem ventede at finde Guld og grønne Skove, skjondt saamange før dem vare vendte tilbage derfra med stuffede Forventninger, færre Penge i Lommen, end de bragte med dem derover. En stor Deel af det herværende Personale kunde imidlertid vistnok vanskeligt, efter deres Ydre at domme, komme hjem med færre Penge end de havde, og hvad man sluttede sig til af deres Ydre, bekræftede ogsaa Capitainen, der fortalte, hvorledes mange af dem, lige indtil det sidste Dieblif, førend Skibet skulde forlade Lybeck, havde været i Beskjæftigelse for at tilveiebringe den nødvendige Sum til Betalingen for Transporten, og forsikrede at flere af dem, naar de landede i New-York, saagodtsom Intet havde, hvormed de kunde begynde deres nye Levevei.

Ja! I ville vanskeligt kunne gjøre Eder noget Begreb om al den Udsælselighed og Elendighed, man her blev Vidne til, naar man fra Dækket igjennem den aabne Luge saae ned i Lasten; her laae Mandfolk og Fruentimmer, gamle og unge, Mødre med diende og grædende Børn — alle imellem hverandre, og man

funde ikke undres over, at, som Captainen fortalte, Børn undertiden døde undervejs; eet Barn var just død paa den sidste Fart fra Lybeck til Leith, og dette var ikke det eneste Tilfælde af den Art. Fruentimmerne deels jamrede sig endnu efter den foregaaende Nats Søsyge, deels laae som livløse henstrakte, og det er ubegribeligt, at de ikke kvaltes i denne Atmosphære, som gjorde sig gjældende heelt hen til den anden Ende af Skibet.

Dampskibet lettede og snart forsvandt Kronborg og den sjællandske Kyst for vore Øine, imedens endnu i længere Tid „Kullens“ bølgede Høider vinkede os Farvel paa vor Reise. Først den følgende Dag, da ogsaa Stagen var passeret og Jyllands Kyster ogsaa forsvundne for vore Øine, følte jeg mig ret ude, og at jeg for længere Tid havde forladt mit Hjem, og utaalmodigt higede jeg nu efter at naae det forjættede Land.

Dampskibet „Martello“ er paa 240 Hestes Kraft og et af de Dampskibe, der forend Blokaden indtraadte, har besørget de ugentlige Farter imellem Leith og Hamborg; paa Grund af Elbblokaden har det nu forandret sin Route og gaaer imellem Lybeck og Leith. Dets pragtfulde Salon lader Intet tilbage at ønske; den var imidlertid ikke til stor Glæde for os, da vi paa Grund af den tiltagende Storm og Skibets idelige Slingren ikke kunde udholde at opholde os der længe ad Gangen, men i det Hele befandt os bedre paa Dækket og i Kabysdøren. Længere Søreiser ere altid eensformige og trivielle, men trods de store Fordele,

der hvad Hurtigheden og en bestemtere Ankomsttid angaae ere forbundne med Dampskibsseiladsen, synes mig Dampskibsfarten i mange Tilfælde endnu triviellere. Maskineriets eensformige Larm Dag og Nat, dets uafbrudte Rysten er i høi Grad trættende, og bliver Reisen med Dampskib paa Grund af indtrufne Omstændigheder, Modvind o. l. $\frac{1}{2}$ Dags Tid længere, end man har gjort Regning paa, lider man af Utaalmodighed i disse faa Timer mere, end man ofte vilde have lidt i Dage paa et Seilskib, hvor man ikke har forsøgt paa at sætte Borherre fra Bestillingen, men med ringe Forbringer givet sig Gud i Bøld, glad over, naar man omsider kommer til Maalet, at have naaet det saa hurtigt, som man har naaet det.

J kende det vistnok altfor vel selv, hvorledes man, naar man, i Mangel paa Reiseselskab, er henviist til at underholde sig selv paa en saadan Reise, i Begyndelsen søger Udspreddelse i at see ned i Maskineriet, hvorledes dette flere Gange betragtet saa nøie, som om man agtede at beskrive det, omsider taber sine Tillokkelser for os, og hvorledes man da, forsøgende ved at læse i en Bog, at faae Tiden til at gaae, ogsaa snart føler det Trættende heri og omsider erkjender, at den eneste Udvei er at resignere og i al Taalmodighed oppebie Forløsningens Time, Reisens Ende.

Under denne Censformighed er Storm næsten velgjørende, det er dog noget Piquant, og i denne Henseende maa jeg ansee os for særdeles begunstigede; thi Stormen tiltog med hver Dag, den ene Bølge efter den anden skyllede over Dækket, og nødte de stakkels

Emigranter til at dække Eugen over Lasten, mig til at søge op til Capitainen paa hans ophsiede Territorie imellem Hjulkasserne; men herfra var det ogsaa et stort Syn at see Nordsoen, denne vide tilsyneladende ubegrændsede Vandflade, i Oprør, see Skibet snart dukke ned i Afgrunden, og i saadanne Diebliffe, hvor svag og ubetydelig følte man sig ikke imod det oprørte Element, snart igjen paa Spidsen af de hvide Bølgetoppe, efter at have besejret den Bølge, der for et Dieblif syntes at ville opfluge os alle med Mand og Muus.

Maaltiderne, der ellers paa Søreiser spille saa væsentlig en Rolle, lede ligesom Ratteroen et betydeligt Afbræk; førend man blev mæt blev man træt af at ballancere med Tållerfenerne, for dog nogenlunde at bevare disses Indhold indenfor tilbørlige Grændser, og om Ratten havde man al Umage med, ikke at rulle ud af Røien, saaat man om Morgenens næsten var trættede end om Aftenen, naar man lagde sig til Hvile.

Størstedelen af Dagen saae man ikke noget til Emigranterne; kun om Middagen saae man dem i Reglen myldre op af Lasten som Myrer ud af en Myretue for hos Koffen at faae deres Maal Kjød og Brød i de Bliffar, de selv førte med sig; nogle af dem søgte da Varme omkring Skorstenen, andre fordrev Tiden med liggende paa Dækket at spille Terninger, hvilket i Almindelighed endte med Klammeri, saaat Capitainen maatte hen og mægle mellem de stridende Parter.

Emigrationer fra Lybskland, der i de senere Aar er tiltaget overordentligt, er nu bleven Gjenstand for Fleres Speculationer. Imod en vis Betaling besørger

Entrepreneuren alle Omkostningerne ved Reisen lige fra Lybeck til New-York over Leith og Glasgow, fra Leith til Glasgow paa Jernbanen og fra Glasgow til New-York paa dertil indrettede Seilskibe. Disse Emigranter betalte for hele Reisen fra Lybeck til New-York 52 preussiske Daler, altsaa henimod 70 Rbd. hver.

Da Emigranterne Dagen efter Ankomsten til Leith samlede udenfor det Huus, hvori de havde overnattet, for samlede at gaae til Jernbanestationen, hørte jeg en Forbigaaende spørge Mægleren, der havde med Emigranternes Forsendelse at gjøre: „Is it yours“*), et Spørgsmaal, der baade i og for sig selv og paa den Maade, det blev fremført, noksom røbede, at man betragtede dem som en anden Handelsvare, der nu skulde forsendes paa Jernbanen.

Mandagen den 21 Juni efter 3 Dages Seilads saae vi Land og det Skotland, Maalet for vore Ønsker, først som en smal Stribe i Horizonten, der efterhaanden høinede sig meer og meer, og henimod Middag begyndte vi Indseilingen i „The firth of Forth“, den Havbugt eller Fjord, hvorved Skotlands Hovedstad med sin Forhavn Leith er beliggende. Vi gik temmelig nær den sydlige Fjordbred, hvor de frugtbare Marker, der gaae lige ud til Vandet, de mange høitfremragende Skorstene fra Gaardenes Damp-Tærskemaskiner, lod formode, at man her passerede en frugtbar og tæt befolklet Deel af Skotland, en Formodning, hvori man bestyrkes, naar man hører, at det er Berwickshire og en Deel

*) Er det Drees.

af Lothianshire, bekjendte som nogle af Skotlands frugtbareste og bedst dyrkede Districter, der udgjøre den sydlige Grændse af „The firth of Forth.”

Paa den langs Kysten løbende Jernbane: North-British-Railway”, den østligste Hovedforbindelse mellem Edingburgh og London, bevægede sig, just da vi seilede orbi, et langt Train, der næsten ligesaa hurtigt, som det kom os i Sigte, igjen forsvandt for os. Jo længere man kommer op af Fjorden, jo smallere bliver den; man saae nu tydeligt paa den nordlige Side af Fjorden Fifeshires frodige Marker, og i Baggrunden allerede her Hoiskotlands Bjerge. Paa flere Steder i Fjorden passerede vi ganske tæt flere tegleformige Klippeøer, kun beboede af det for de derværende Fyr fornødne Personale, og I kunne troe, Capitainen maatte nu ret undgiælde for de mange Spørgsmaal, vi i vor Bidebegjærlighed havde at gjøre ham, Spørgsmaal, som han undertiden havde Bamskelighed nok ved at besvare. Som I vel kunne tænke, faldt Tiden os nu ikke mere lang; vi søgte nu ret at tage Erstatning for de foregaaende Dages Censformighed, i fuldt Maal at nyde saameget, som den hurtige Forbiseiling tillod os. Solen var allerede gaaet ned, da vi naaede Leith eller rettere det vesten for Leith liggende Fisserleie Newhaven, hvor Skibet paa Grund af Ebben saae sig nødsaget til at ankre op. Baade flokkedes allerede omkring Skibet med det Løsen: „to the shore”, „iland”; men da det allerede var saa silde paa Aftenen og jeg hellere vilde have Dagen for mig til at begynde mine Vandringer i den fremmede By, havde jeg alt besluttet, at

overnatte ombord, og ikke tage imod deres Tilbud at landsættes, da jeg pludselig i en af Baadene aldeles uventet blev vaer et bekjendt Ansigt; det var en gammel Skolekammerat af mig, der tumlet om i mange forskjellige Livsstillinger, omsider var landet som Mægler i Leith; at et saadant Møde i min forladte lidt beflemte Stilling var kjærkomment, behøver jeg vistnok ikke at forsikre Eder om; jeg fik ham snart raabt op, og ikke længe efter var jeg i hans Selskab paa Veien til Newhaven Pier, uden anden Besvær, end den, som mine Cigarrer i Hattepullen, gesundenes Fressen for de Newhavener Soldbetjente, forvoldede mig. Nu stod jeg altsaa paa Skotlands Grund, let om Hjertet over at være kommen i saa gode Hænder, fri for alle de Smaa-Ubehageligheder, der saa let møde den Fremmede, første Gang han kommer til et fremmed Land.

Igjennem Newhaven Fiskerleie naaede vi, min forhenværende Skolekammerat, hans Compagnon og jeg, Leith og deres Logi der, hvor der ogsaa blev Plads for mig; ved et Glas Wisky, et Destillat af Malt, en Drif der i Skotland er ligesaa almindelig, som Kornbrændeviin hos os, og snart driffes som vor Snaps, snart blandet med koldt eller varmt Vand og Suffer som Grog eller Punsch, gif Samtalen imellem os lystig til langt ud paa Natten. Minderne fra Skoletiden, dennes Sorger og Glæder, Aarene efter denne Tid, hvorledes vi begge i den mellemliggende Tid havde tumlet os om i Livet, det Maal, vi nu havde naaet og Forhaabningerne til Fremtiden — alt dette, der saa naturligt maatte gjennemgaaes, var saa ind-

holdsrigt et Thema, at Gaslampen i Bærelset virkelig viste os en Tjeneste med at sluffes af sig selv og derved give os en passende Anledning til at standse i vore Meddelelser for denne Aften, saaat jeg kunde faae indhentet den Hvile og Søvn, som jeg havde tilgode for de foregaaende 4 à 5 Dages og Nætters Besværligheder.

At jeg den følgende Dag ikke stod op med Solen, kunne I nok tænke; skjøndt paa Landjorden, var det mig dog hele Natten, som om jeg endnu laae i Køjen ombord paa Skibet og gynge, og det varede Noget, da jeg vaagne om Morgen, førend jeg ret kunde komme paa det Rene med, hvor jeg egentlig var. Jeg kom imidlertid snart ud af min Uvisshed, da en af Dyrterne paa Hotellet, hvori vi boede, meldte os ind af Døren: „breakfast is ready.“ *)

Efter Frokosten, der her sædvanligt nydes mellem Kl. 9 og 10 og bestaaer i Thee, blødfogte Æg, Brød, Smør og Ost, foruden flere forsvarlige Kjødspiser, begav jeg mig til Edingburgh, og skjøndt I jo naturligviis kjende meget til denne Hovedstad, dens stolte Beliggenhed, prægtige Bygninger, og mange andre Eiendommeligheder, haaber jeg dog ikke at trætte Eder for meget ved at fortælle Eder Noget af det, der især har interesseret mig.

Man kan paa mange Maader komme fra Leith til Edingburgh, hvilke nu ved den lange Gade „Leith walk“, næsten umærkeligt gaae over i hinanden og udgjøre saaatfige een By. Hvad enten man benytter

*) Frokosten er færdig.

Jernbanen, Omnibusserne eller Apostlernes Heste, er Veien tilbagemagt i en halv Timestid.

Omnibusser afgaae idelig frem og tilbage imellem Edingburgh og Leith, saaat man altid kan være sikker paa i Løbet af faa Minutter at træffe en saadan. I deres Udstyring ligne de aldeles vore, kun deri forffjellige at der er anbragt foruden Kudskesædet et Sæde bagved, Sæderne saa brede, at der iberegnet Kudskfen er 12 Passagerer ovenpaa eller som det her hedder „on the top”, og ligesaamange indeni (inside), og uagtet denne overordentlige Besætning kun 2 Heste for, der saavel op til Edingburgh, der ligger meget høit, som tilbage til Leith, løbe i stærkt Trav; for 2 à 3 Pence eller 8 à 12 Nbf. tilbagemægger man saaledes denne Bei i et Qvarterstid, omtrent ligesaa hurtigt, som paa Jernbanen, der gaaer en Omvei mere vestligt om Byen, og da den ikke afgaaer saa hyppigt, kun hvert Qvarter, derfor mere benyttes til Varetransport, end til Personbefordring. Jernbanen hører til de i de senere Aar fuldendte Arbejder. Den aabnedes i Aaret 1847 og skal have kostet omt. 354000 Pund Sterling, eller med et rundt Tal i danske Penge 3½ Million Rigsbankdaler. Banskelighederne ved dens Anlæg vare temmelig betydelige; igjennem flere Tuneller, den sidste gaaende under flere af Edingburghs Gader, naaer man Hovedestationen for de fra Edingburgh udgaaende Linier, og forbauses ret, saasnart man er kommet ud af den sidste mørke Tunnel, over at være midt inde i Byens smukkeste Deel, paa den ene Side, høit og over Ens Hoved, Princesstreets pragtfulde symmetriske Bygninger,

der staae i en grel Modsaetning til den modsatte Sides, den gamle Byes enorme 10 à 12 Etages usymmetriske Bygninger, opførte paa Straaningen af en af de 7 Sæider, hvorpaa Edingburgh selv er anlagt.

Ad en stor Mængde Trapper naaer man fra den dybe Dal, hvori Jernbanestationen ligger, op til de ovenfor løbende Gader, og naar man kommer forat see Byen, er man ikke længe raadvild, hvilken Gade man først skal vælge, dertil er Princesstreets brede Sandsteens Fortoug, dens prægtige Bygninger, og stærke Mennekevrimmel alifor tillokkende. Den svarer til Kjøbenhavns Østergade, skjøndt i Ydre meget forskjellig fra denne, Stokholms Norrbrö, Gotheborgs Store Hamngatan, Hamborgs Jungfernstieg, Londons Oxfordstreet eller Regentstreet, fort sagt den Gade, hvor man hele Dagen igjennem, ja Aftenen med, altid vil træffe en stor Conflux af Menneker, forskjellige Classer alt efter de forskjellige Tider.

Bed et høit Jerngitter er Gaden, der kun er bebygget paa den ene Side, skilt fra den til Dalen nedadstraaende Dosering, der er tæt beplantet med Buskats, og naar jeg for at give et Billede heraf skulde sammenligne den med noget hos os, saa maatte da Kronprindsessegaden være den, der kom den nærmest, kun at Gaden idetmindste er $\frac{1}{2}$ Gang til saa bred, Bygningerne opførte af den saa udmærkede Sandsteen, som den her kaldes „freestone“, et Byggemateriale, hvoraf Scotland har stor Overflodighed, og naturligviis i en pompeusere Stil; de flade Tage ere her, som overalt i Edingburgh belagte med Skifer (slates)

og imellem hvert 3die, 4de og 5te Fag Huus seer man parallelt med Gavlene af Husene Korpiberne fra de her ubelukkende brugte Kaminer ofte 16 à 17 den ene ved Siden af den anden munde ud af den lange smalle Størsteenspipe. Dette saavel som Binduerne, der ere til at skyde op og altsaa mangle Binduesposter, giver Edingburghs Bygninger et eiendommeligt Præg.

Gaaer man fra Princesstreet, i hvilken de fornemste Hoteller ligge, til Charlotte Square, „Moray Place”, „Circus” og lignende Steder, hvor den fornemmere Verden har sine Boliger, forbauses man over den forunderlige Stilhed og Tødhed, som næsten altid hersker der; som ubeboede ligge disse prægtige Bygninger, med Haverne indhegnede med Jerngitter i Midten af Pladserne; man møder sjældent Mennesker der, og bliver snart kjed af denne livløse Pragt, hvor alt, hvor prægtigt det end er, er saa eensformigt, Folkelivet mangler saa aldeles, at man snart bliver kjed af at bevæge sig i denne Eensomhed.

Den Reenlighed, som er udbredt over det Hele, over Gaderne saavel som Husenes Indre, kunne I nok tænke maa forbause enhver af os, der ikke godt vante fra vort Hjem besøge Scotlands Hovedstad; her findes ingen aabne Rendestene, som man staaer i Fare for om Afstønen at falde i; alle Ureenligheder føres igjennem store Cloaker under Gaderne bort fra Byen; paa de brede med Quaderstene belagte Fortoug staaer man hverken i Fare for at kjøres eller løbes overende, og i de rigeligt anbragte og velysende Gaslygter, der

ikke sidde paa Husene og lyse op og ned af disse, men paa Løgtepæle af støbt Jern paa Grændsen mellem Gaden og Fortouget, har man om Aftenen en virkelig Gadebelysning og ikke blot et Middel til at styre efter.

Den samme Keenlighed som man finder udvendig findes ogsaa indvendig i Husene; alt der er indrettet saa comfotabelt og beqvemt som muligt; Vandforsyning gjennem alle Etager i Husene, indrettet saaledes, at man stedse har Vand til sin Disposition, blot behøver at dreie en Hane, en Beqvemmelighed, der fører saamange andre med sig og man maae i dette som i saameget Andet beundre dette Folk, hvor der til større Foretagenders Udførelse, Foretagender, der overstige Enkeltmands Evne, aldrig mangler Kræfter og Enighed til i Samling at overvinde, hvad der maastee i første Dieblif kunde synes uovervindeligt.

Jeg kan ikke nægte det, i Beundringen og Glæden over alt det, man her har udrettet, og som man her nu anseer for aldeles nødvendige Betingelser for Menneskets Belysning, blandede sig ofte en Misforstaaelse og Bedrøvelse over, at vi i saa Henseende staae tilbage og endnu i lang Tid vilde vedblive at staae saalangt tilbage for England og Scotland.

Drifkevandet til Edingburgh komme fra „Pentland-hills” i „West-Lothian” og Maskiner til, som i London, at hæve Vandet, behøves ikke her. Saavidt jeg veed findes i London idetmindste 8 Hævningssanstalter, der daglig hæve en 5 Millioner Cubiffod Vand.

Den mindste Vandafgiwt af et Huus i London

er omtrent 4 Rbdl., Afgiøterne naturligtvis verlende alt efter Husenes Størrelse, de større eller mindre Bequemmeligheder, om der ønskes Vand til Badeværelser o. s. v., men i denne aarlige Afgiøt er naturligvis indbefattet alle med første Anlæg forbundne Bekostninger, saavel som den fremtidige Vedligeholdelse.

Forforskjellig fra den nye og regelmæssige Deel af Edingburgh er den gamle Deel, i hvilken man forbauses over de 10 Etages Huse, der ere byggede paa Skraaningen af de Bjerge, hvorpaa Edingburgh tildeels er beliggende; det hænder derfor ikke sjelden, at man, naar man fra een Gade gaaer ind i nederste Etage, uden at være gaaet op ad Trapper, befinder sig paa 2den, 3die Sal ud mod den anden Side af Huset; smalle Gyder, saa smalle at man bogstaveligt har Vanfælighed ved at passere forbi hinanden, naar man møder nogen, løbe brat ned af Skraaningerne, og igjennem disse præsenterer sig paa flere Steder, paa den anden Side af den Byen gjennemløbende Dal, den nye Stads pragtfulde symmetriske Bygninger.

Den bedste Oversigt over Byen faaer man ved enten at bestige Fæstningen „The castle”, der ligger paa een til de tre Sider aldeles lodret Klippe, og ved sin Beliggenhed skulde synes næsten uindtagelig; eller og paa det saagodtsom i Edingburgh selv beliggende 822 Fod høie „Arthur Seat”, hvorfra man overseer hele Byen og dens Omgivelser i en betydelig Afstand. Ubeskrivelig smukt ligger herfra „The firth of Forth”, med sine mange Skibe, paa den modsatte Side af denne „Fifeshire” med de begyndende skotske Høilande

i Baggrunden, og vender man Diet mod syd, i sydvest og sydost „Lothianshires” frugtbare Sletteland, frugtbare Algermarker verlende med smaa Trægrupper, der dog nu meest indskrænke sig til Plantningerne omkring de større Herresæder, idet Skovene meer og meer have maattet vige for Culturens i denne Henseende ødelæggende Haand.

En af mine første Vandringer var derfor ogsaa til „Arthur Seat”, hvor jeg af en gammel afflediget Militair fik de bedste Oplysninger og Anviisninger med Hensyn til Byens og Omegnens meest fremragende Punkter.

Her paa denne stille Bjergtop, høit hævet over Hovedstadens Tummel, og hvor Stilheden kun af og til afbrødes af de græssende Faars Klokker, bleve vi Vidne til en lille Katastrophe, ubetydelig i sig selv, men som den syntes mig noget egen, fordi jeg selv nær var bleven indviklet med i Affairen.

Paa et affides Sted af Bjergtoppen sad tre Personer, den ene med et Bræt paa Skjødets, hvorpaa der kastedes Tærninger, de to andre i en ivrig Ordstrid; allerede i Afstand hørte vi dette Skjænderi og vi vare ikke komne derhen, førend vi strax bleve trukne med ind i Striden, da hver især af de stridende Parter søgte at vinde os for sit Parti, og da vi ikke vilde indlade os paa at bedømme deres Strid, bleve de enige i at skjælde os dygtigt ud; vi traf os altsaa klogeligt tilbage, jeg idetmindste lidt underligt tilmode over denne lille Scene, der var kommet mig lidt

uventet og det paa min første Udflugt paa egen Haand.

„The Highland and Agricultural Societies Samlinger, der saa godt som daglig ere aabne for Publicum, naturligviis mod Erlæggelsen af 1 Shilling (c. 44 Skill. dansk), thi uden Penge faaer man Intet i Skotland, ere vel værd at see. De bestaae af en smukt ordnet Ar- og Frosamling, dertil en geologisk Samling, og endeel oliemalede Kreaturasbilledninger.

Langs Bæggene paa det omkring den store Sal løbende Galleri er den smukke Arsamling, bestaaende af fuldstændige Exemplarer af alle dyrkede Kornsorter, anbragt i Glasstabe, hvert især med Nummer henvisende til den paa Stedet værende Catalog. Paa det omkring Galleriet løbende Rækværk er Frosamlingen anbragt i horizontalt liggende Glasstabe; paa Gulvet af Salen selv findes en stor Samling Modeller af Agerbrugsredskaber, færre i naturlig Størrelse. Den geologiske Samling og Dyrportraitterne fandtes i en anden Etage; den geologiske Samling indeholder Prøver af Jordarter fra Skotlands forskjellige Distrikter.

At lignende Indretninger virke til Gavn er vistnok udenfor al Tvivl; mange ere de, der besøge saavel disse Samlinger, som det saa bekjendte „Drummond'ske Musæum“ i Stirling, som jeg haaber senere at faae at see, det bedste Beviis for saadanne Anstalters Hensigtsmæssighed. Nogle Dage vilde endnu medgaae, førend jeg faaer mig arrangeret med en

„farmer” *) i Wothian, hvilket er min Bestemmelse, saasnart som muligt; at jeg ved min Ankomst hertil ikke traf den „Gentleman“, der i et Anbefalingsbrev fra Hjemmet var anmodet om at skaffe mig til en dygtig Forpagter i Wothianshire, var et Uheld, som jeg imidlertid haaber, ikke skal medføre videre Ubehageligheder for mig; næste Gang haaber jeg at skrive til Eder fra mit nye Hjem, som ligger, Gud veed hvor, men dog, som jeg haaber, et eller andet Sted i Wothian-Shire.

2.

Ingliston i Juni 1849.

J see allerede af Overtskriften, at jeg for denne Gang har forladt Edingburgh og at mit nuværende Opholdssted hedder Ingliston, der foreløbigt sagt er en Gaard („farm”) 8 engelske Mil vest for Edingburgh; men førend jeg melder Eder noget Nærmere om dette nye Opholdssted, maa jeg føre Eder lidt tilbage i Tiden, til de sidste Dages Ophold i Edingburgh, og først omtale det Besøg, jeg afslagde paa en lige ind til Hovedstaden liggende Gaard, der, foruden at være karakteristisk for en heel Klasse Gaarde, de saakaldte „townfarms” (Bygaarde), tillige i sine udmærkede Enge har noget ganske Særegent, der, haaber jeg, ikke vil

*) Almindelig Benævnelse paa Landbrugere i England og Skotland.

være uden Interesſe for Eder her med et Par Ord at ſee lidt nærmere omtalt.

Denne Gaard, hvis Marker ſtode lige ind til Byen og ligesom en ſtor Mængde andre omfring Edingburgh liggende Jorder tilhøre „The Earl of Murray”, drives af en Mand, der har den i Forpagtning paa 19 Aar, det almindelige Aareantal for Forpagtninger i Skotland. Gaarden har omtrent 200 Acres*) Ploiejord, dertil et mindre betydeligt Engareal, hvis udmærkede Beſtaffenhed inſtblertid let bøder paa det mindre Areal.

Den drives med 7 Heste af den i Skotland meeſt brugelige „Clydesdale” Race. Dette er, ſom ſagt, den i Skotland meeſt benyttede Hest, idetmindſte til Avlsbrug; den har ſit Navn af den Egn, hvor den fra Begyndelſen af iſær opdrættes, nemlig Districtet langs Floden Glyde, og i Udholdenhed, Stadighed og Styrke

*) En engeliſk Acre er lidt over 11000 danſke □ Alen, alſaa omtrent 6 Skpr. Land. Den Forſjel, der indtil den ſeneste Tid har beſtaaet imellem Englands og Skotlands Mynt, Maal og Vægt, er nu ved Indførelſe af fælleds Mynt, Maal og Vægt aldeles hævet. Fordelen heraf var altfor indlyſende for den praktiſke Skotte, til at dette længere kunde udeblive. Dog hører man endnu ofte tale om „ſkotiſk Acre“ i Modſætning til „Imperial-Acre”; men mener man ſkotiſk Acre, maa dette altid tilføies, hvorimod man ved Acre alene forſtaaer Imperial-Acre. Den engeliſke, Imp. Acre, forholder ſig til den ſkotiſke ſom 4 : 5; herefter bliver en ſkotiſk Acre omtrent 13,535 □ Alen, alſaa meget nær en danſk Tønde Land.

til Arbejde lader denne viftnof Intet tilbage at ønske. Den brune Farve er nu næsten ligesaa almindelig som den sorte, som var den oprindelige i denne Race, der isørigt udmærker sig ved de sværtbyggede Been og en temmelig betydelig Størrelse, i Almindelighed henimod 11 Qvarter. At en saa svært bygget Hest ikke er skicket til Ridning og hurtig Kjørsel følger af sig selv; til Luxusbrug benyttes den derfor aldeles ikke, men viger Pladsen for de dertil mere hensigtsmæssige engelske Yorkshireheste og Blodsheste.

1 Par Heste paa hver 50 Acres Pløiefjord synes at være det almindeligste Forhold i Hestebesætningen paa de skotske Gaarde, skjøndt heri naturligviis maa herse megen Forskiellighed alt efter Lokalforholdene, Jordbunden, Beliggenheden o. s. v.

Paa Gaarden holdes kun de til Huusbehøvet nødvendige Køer; alle Gaardens Produkter: Kløver, Sæd, Turnips, Hø o. s. v. føres til Edingburghs Marked, imedens Gjødning igjen kjøbes for 5 shilling*) pr.

*) Pengeberegningen skeer i Skotland som i England efter Pund Sterling, der betegnes £; eet Pund Sterling er omtrent 9 Rbd. 12 s. i vore Penge, det varierer efter Coursen; man har denne deels i Guld deels i Sedler, som Pundnoten, i England haves ikke 1 Pundnoten. Et Pund Sterling har 20 Shilling, en Sølvmynt omtrent 2 Mk. 12 s. i vore Penge, og hver Shilling har 12 Pence, en Kobbermynt, 3½ s. danst. Mindre end denne Mynt er a halfpenny og a farthing. Two-pence-, Tree-pence-, Four-pence og Six-pence-Stykker ere ogsaa almindeligt gangse Sølvmynter. Tegnet for Shilling er s og for Penny d.

Tons*) og føres tilbage til Gaarden, skjøndt denne Gaard paa Grund af sine særegne Gjødningstilgange, som nærmere skulle omtales, har denne Tilførsel mindre Behov, end andre Gaarde af lignende Natur, som denne.

Som overalt i Skotlands Lavlande er Beresbrugs-systemet her fulgt i sin Heelhed, Hovedprincippet, aldrig at lade to Halmfædsafgrøder følge umiddelbart efter hinanden, men afvekle med Rodfrugter og andre bredbladede Bærter, stedse fastholdt.

Jorden drives i en 5 Markers Rotation, den almindeligste Inddeling i dette Distrikt.

Al Sæden tærstebes der, som i Almindelighed paa de fleste større Gaarde ved Damp; en Damptærstemaskine paa 8 Hestes Kraft tærster i 10 Timer omtrent 70 Tdr. Hvede og faaes for omtrent £ 90.

Al Sæden, selv Baarsæden, radsaaes og dertil benyttes en Radsaaeningsmaskine, der temmelig meget ligner den hos os almindelig brugte Kløversaaemaskine. I den 8 Alens lange Kasse, som hviler paa to Hjul, gaaer en Axe, der ved et Drev paa Enden lader sig sætte i og udaf Forbindelse med Hjulene, hvorpaa Maskinen gaaer. Forsynet i 7 Tommers Afstand fra hinanden med Børster, er den istand til at drive Sæden udaf de paa Underfladen af Kassen værende Huller, der ved en bevægelig Stillestive kunne gjøres større og mindre og aldeles tilsluttes.

*) 1 Tons er 20 Centner (udtrykt 20 cwt.) a 112 Pund (112 lb.), altsaa 2240 Pund. I Skotland høres ofte Benævnelsen a Boll, der er 4 cwt. altsaa 448 lb.

Men i Særdeleshed forbanfes man paa denne Gaard over de tilliggende Enges Græsafgrøder, om hvis frodige Græs vært I neppe kunne gjøre Eder noget Begreb. Nu i Juni flaaet 2den Gang vader man paany i Græs op til Knæene, og 4 a 5 Slet tages i Almindelighed hvert Aar.

Men Forholdene her ere jo ogsaa af en ganske særegen Natur. Fuldkomment afgrøvte med underjordiske Grøfter (drains) i 15 Fods Afstand fra hinanden, modtage Engene en Overrisling af det fra Edingburgh kommende Cloak- og Patrinvand, der er saa mægtigt, at det ikke engang er iftand til under Rislingen at afsætte alt sit Indhold paa Engene, men efterat have rislet over disse, opsamlet i større gravede Beholdere, affætter et tykt Bundfald, som tages op og føres ud paa Algerjorden. Alt disse Enge, saa nær Hovedstaden, og under omtalte Forholde maae være af høi Vardi, følger af sig selv; 35 a 40 Pd. Sterling, altsaa omtrent 320 a 370 Rbd., er sidste Sommer betalt i Leie pr. Acre af disse Enge.

Da den Gentleman, til hvem jeg fra Danmark var anbefalet, ved min Ankomst til Leith var reist til Paris, og jeg altsaa ikke ved hans Hjælp kunde faae opspurgt nogen „farmer,“ hos hvem jeg kunde tage Ophold, var det mig meget kjært, at en Dansk i Leith, der, Compagnon i et større Handelshuus der, kjendte mange Landmænd i Omegnen, tilbød sig at være mig behjælpelig i saa Henseende; ved hans Hjælp blev mig mit nuværende Opholdssted Inglifston anbefalet, og

førend jeg gaaer videre skulle I faae lidt at høre om dette mit nye Hjem, min Reise herud og Modtagelse her.

I mindre end 1 Time vare de 8 Engelske Mil fra Edingburgh til Ingliston tilbagelagt i Mr. N's lille Kabriolet. Allerede ved Leddet til den foran Huset liggende Grønplaine kom „farrowen“ selv Mr. S., en 3 Aen høi Mand, os imøde og bød os paa sin simple ligefremme Maade „Velkommen.“ Man saae strax paa denne Mand, at det var en praktist Landmand, at han ikke var bange for selv at deeltage i Alt forefaldende Arbeide, noget iøvrigt ganske almindeligt paa de mindre Gaarde i Scotland. Ikke igjennem den smudsige Ladegaard, som gjerne er Tilfældet hjemme hos os, men over den omtalte foranliggende Græsplaine, kommer man til Baaningshuset, hvis smukke Sandsteensmure paa begge Sider Indgangen, tæt bevoret med Roser, give Bygningen meer Udseende af Lyksted end en Forpagterbolig.

Med den for de skotske Damer egne Ligefremhed og Frihed, der for den Fremmede, som skal gjøre sin Debut, er særdeles behagelig, bleve vi modtagne af hans unge og nette Mistress og nogle Damer og Herrer af hendes Familie, der for Tiden vare der i Besøg; saa godt jeg kunde gjorde jeg Undskyldninger for min Mangelfuldhed med Hensyn til Sproget, men fik herpaa til Svær den Compliment, at jeg talte jo meget godt (you speek very well), en Roes, som, hvor ufortjent jeg end følte den at være, da jeg var mig bevidst at tale meget daarligt Engelsk, dog gav

• mig en vis Tillid til mig selv, og Mod til saa godt, som det var mig muligt, at deeltage i Conversationen.

Efterat man havde viist mig mine Bærelser, der laae (stairsup) ovenpaa, det ene ud til Gaarden, det andet med Udsigt over Græsplainen og Markerne og i Baggrunden til Jernbanen mellem Edingburgh og Glasgow, hvorpaa det ene Train passerede efter det andet til og fra Edingburgh, kom Wisky-Glassen paa Bordet; den mangler sjelden, hvor 2 à 3 Fremmede komme sammen paa eet Sted, og forfeiler ligesaa sjelden sin Virkning i Selfabet, hvad Livligheden og Munterheden angaaer. Saaledes ogsaa her. Skotterne excellere, som I maaskee vide, meget i at udbringe „Toaster“, korte Sententser og Ordspil af forskjelligt meget ofte moralsk Indhold, men den første „Toast“, som høres, naar flere samles om et Glas Wiskypunsch, er altid en Velkomsthilsen gjensidig imellem de Tilstedeværende; Verten tager først sit Glas og henvender sig til hver især, nævnende dem ved Navn, med Ordene „yours good health“*) og iagttager i den Orden, hvori han nævner Navnene, en vis Rangsfølge efter de respective Gæsters Alder og Værdighed; hans Exempel følge alle Gæsterne, nævnende først Vert, saa Vertinde, og derefter hver især af de Dyrige, hvergang ledsaget med den samme Velkomstformular: „yours good health“. At jeg, da Touren kom til mig, ikke havde liden Banskfeligbed baade ved at erindre og udtale de mange fremmede Navne, kunne

*) Bedst oversat ved „Staal“.

J let forstaae, men Sandheden af den gyldne Leve-regel: „Stik følge eller Vand fly,“ var mig altfor indlysende til, at jeg et Dieblif skulde betænke mig paa i denne Henseende at følge de Andres Exempel; jeg tog altsaa Mod til mig og begyndte med mit: „Mr. S. your good health, Mrs. S. your good health“ o. s. v., og naaede, rigtignok ikke uden Besværlighed, omsider omkring det store runde Bord, ved hvilket vi vare placerede. Efterat denne formelle Toast var tilende, blev Conversationen livligere og livligere, Mr. S. gav sin Yndlingsfang: Burns „John Barleycorn“ til Bedste, en Ballade til den personificerede Whiskydrif, som han foredrog saa inderlig glad og selvtilfreds, smilende over hele det solbrændte Ansigt, der af den megen Anstrængelse allerede perlede med Sveddraaber, at jeg for dette Skue gjerne renoncerede paa et mere musikalst Foredrag af denne isvrigt ret smukke Melodie; han havde just endt det sidste Vers:

Then let us toast „John Barleycorn”
 Each man a glass in hand
 And may his great prosperity,
 Ne 'er fail in old Scotland.*)

og modtaget Selskabets Bifald: very good! very good! da den gamle Mr. C. med sit Glas i Haanden udbragte sin Toast:

„Meat when we're hungry,
 Drink when we're dry,

*) „Skal da John Barleycorn, hver sit Glas i Haand; og gid det altid maa gaae ham vel, her i gamle Skotland.“

Plenty of money

And heaven when we die".*)

Glasfene tømtes og fylbtes paany, og i samme Forhold som Whiskyen sank i Glasfen, steg Munterheden. Selv Damerne forsmaaer ikke denne Drif, der, som de sige, „is very good for the stomach” (Er meget god for Mavnen). Now! Give us a tune, Mr. Thomson,**) løb det derpaa fra flere Sider; hvad var at gjøre; for ei at give den undseelige Yngling, sang jeg da Belmanns „Hvila vid denne källa”, som de naturligviis pligtfyldigst beundrede; Sproget syntes dem lignede deres Høilandste the Gaelic, det vil sige, de forstod ligesaalet af dette, som af hiint, thi anden Eghed troer jeg neppe finder Sted imellem disse Sprog. Imellem Lav=Skotsk og Danst***) derimod er en paafaldende

*) „Føde, naar vi ere hungrige,
Drikke, naar vi ere tørstige,
Fuldt op af Penge,
Og Himlen, naar vi dø.”

**) „Nu! giv os en Sang, Mr. Thomson.”

***) Hosføiede Exempler paa eensbetydende skotske, danske og engelske Ord ville maaskee ikke være uden Interesse, da den paafaldende Eghed mellem Skotsk og Danst deraf indlyser, naar man dertil veed, at a udtales som æ, ai som e.

Skotsk.	Dansk.	Engelsk.	Skotsk.	Dansk.	Engelsk.
Ane.	Gen.	one.	Avn.	Avne.	beard of grain
all.	af.	off.	Baine.	Been.	bonnet.
Aik.	Eg.	oas.	Barn.	Barn.	child.
ain.	egen.	own.	to big.	at bygge.	to built.
alane.	alene.	alone.	to smit.	at smitte.	infect.
at.	at.	that.	stab.	Stav.	stake.
aucht.	otte.	eight.	stark.	stærk.	strong.

Vighed, en Vighed som navnlig vil være paafaldende for Jyden; det er ikke alene enkelte Ord, men hele Talemaader, og Vigheden mellem Sprogene, der jo kan have sine meget naturlige Grunde, blev nu for en Tid Gjenstand for Samtalen. Den ene „Toast“ frydsede nu den anden, fra En: „May we never feel want, never want feelings“ (Gid vi aldrig maa føle Mangel, aldrig mangle Følelse); fra en Anden: „May we kiss whom we please and please whom we kiss“ (Kysse den vi holde af, og tæffes dem vi kysse); fra en Tredie: „The lass' we like, and the friend we can trust; (Vigen vi elste og den Ven vi kan stole paa), og paa denne Maade under afværlende Sang, Toaster, og Samtale var Aftenen tilende, før vi ret vidste det; Selskabet skiltes ad, Mr. N., som havde bragt mig herud, tog hjem til sit i Nærheden liggende Landsfæd,

Stotf.	Dansk.	Engelsk.	Stotf.	Dansk.	Engelsk.
starn.	Stjerne.	star.	world.	Verden.	world.
strang.	strang.	strong.	Yer.	Eder.	your.
sucker.	Suffer.	sugar.	wham.	hvem.	whom.
Tang.	en Tang.	tong.	to kame.	kamme.	to comb.
theek.	tæffe.	thatch.	kirk.	Kirke.	churh.
thig.	tigge.	beg.	langsum.	langsom.	slowly.
thole.	taale.	suffer.	maire.	mere.	more.
thrang.	trang.	throng.	nae.	nei.	no.
thretteen.	fretten.	thirteen.	nar.	nær.	near.
thretty.	tredive.	thirty.	rotten.	Rotte.	rat.
thrid.	tredie.	third.	sax.	ser.	six.
twall.	tolv.	twelve.	scrieve.	skrive.	write.
Wansday.	Onsdag.	Wednesday	greet.	græde.	weep.
war.	var.	were.	hame.	hjem.	home.
wark.	værk.	work.			

og de øvrige, som alle blev over om Natten, til deres respektive Bærelser, jeg til mit. Saaledes endtes da den første Dag i mit nye Hjem; hvor hurtigt Tiden end var gaaet for mig, naar jeg tænkte tilbage paa, hvad jeg havde oplevet, syntes det mig dog længere siden, jeg havde forlatt Edingburgh, end det virkeligt var; det var en sand Bederqvælgelse for mig at komme op paa mit eensomme Bærelse, hvor jeg ikke var nødt til at høre og tale, thi jeg var aldeles forstumlet af den spændte Opmærksomhed jeg hele Dagen igiennem havde maattet iagttage, for nogenlunde at følge med i Conversationen, hvoraf dog, trods mine Anstrængelser, en Deel maatte gaae tabt for mig, der endnu var temmelig uvant med Sproget. Damerne, der tale temmelig reent Engelsk, forstod jeg nogenlunde, min Forpagter derimod Mr. S., der taler meget „broad Scotch,“ som de kalde Almuedialecten her, har jeg endnu megen Vanskelighed ved at forstaae, og naar, som undertiden skeer, vi midt i vor Samtale kjøre fast, maa Mrs. S. tye os til Hjælp og forløse vore af Sproget bundne Tanker.

Hvad det skotske Sprog angaaer, da gaaer dette saavel som en Deel af det skotske Folks Eiendommeligheder efterhaanden sin Undergang imøde, givende efter for Regjeringens engliserende Politik; Underviisningen i Skolerne skeer nu udelukkende paa Engelsk; dette saavel som det store Samqvem, der nu er imellem Engländerne og Skotterne, bidrager Sit til at udjævne de endnu bestaaende Forskelligheder, og om der end endnu fra gamle Dage af er lidt Piquanteri imellem de to

Folketærd, saaledes at det ene gjerne stifter paa det Andet, deres fælles Interesser ville knytte dem fastere og fastere, og alt hvad der kunde bidrage til at adstille dem, maa bortfalde. Noget egentlig Kjærlighed til deres Sprog har jeg idetmindste ikke kunnet spore i Lavlandene; Høilænderne derimod holde endnu strængt paa deres „Gaelic,” som endnu prædikes i Kirkerne og læses i Skolerne, og dette vil vel i længere Tid endnu kunne modstaae det engelske Sprogs Udbredelse.

Ingliston-farm, der kun har lidt over 130 Tdr., drives med 2 Par Heste; skjøndt 8*) Mil fra Hovedstaden føres endeel Kløver grønt til Edingburgh Marked; den giver og isørigt af med Jædning, som de fleste Gaarde i Lothian, holder en saakaldet „flying stock”, verlende Stamme 3: indkjøber Stude og især Faar om Efteraaret, fodrer dem Vinteren over og sælger dem om Foraaret i April. Den betaler L 3. 7 s. 6 d. pr. Acre, altsaa omtrent 30 Rbd. pr. Td. Land, en enorm Afgift, som Mr. S. ogsaa klager over er for høi, efter nuværende Conjuncturer; det er hans faste Beslutning til Efteraaret at opgive Forpagtningen, saafremt man ikke vil give ham nogen Nedsættelse i Afgiften.

I mit næste Brev haaber jeg at kunne give Eder en kort Udsigt over Lothianshire i Almindelighed, dets naturlige Beskaffenhed, saavel som dets Agerbrug, og flutter altsaa for denne Gang, haabende snart at faae

*) En engelsk Mil er $1666\frac{2}{3}$ yard (1 yard = 1,457 danske Alen), altsaa er en engelsk eller skotsk Mil omtrent $\frac{1}{3}$ dansk Mil.

Veilighed til at indfri mit Lovte til Eder. I maae ikke troe, at dette er mig nogen Byrde, tværtimod det er min største Glæde at skrive til Hjemmet, og med Eder leve det om igjen, der har interesseret mig, især da jeg veed, at I ville være overbærende, om end Formen og Sproget, paa Grund af den knappe Tid, der paa en saadan Reise er indrømmet til Skriverseri, ikke skulde være saa afrundet og omhyggelig behandlet, som I under andre Forholde med Nette kunde fordrø.

3.

Englifton 1 Juli 1849.

Englifton ligger i „Midlothian“, det mellem East- og West-Lothianshire beliggende Distrikt eller county*). Den største Deel saavel af dette som de tilstødende Counties er under Cultur og hører til Scotlands bedst cultiverede Distrikter; betydelige Kullag gennemstryge det og de for sin Godhed saa bekjendte Parrot-Kul findes paa Marquien af Lothians Eiendomme i saa stor Mængde, at man efter en løs Ralcule antager, at disse Gruber alene idetmindste i 500 Aar ere

*) Skotland er nemlig inddeelt i 23 Shires eller Counties, i alt udgjørende 20½ Millioner Acres, af hvilke man antager de 9 Millioner at være uopdyrkelige; 11 Millioner Acres endnu uopdyrkede, men istand til at bringes i Cultur og 5 Millioner alt under Cultur. Jmedens saaledes i Skotland ikke engang $\frac{1}{4}$ af Arealen er under Plov, er af Englands 37 Millioner Acres de 29 Millioner, altsaa omtrent $\frac{3}{4}$ i Cultur.

i Stand til at forsyne Edingburghs Gasværker, der for Tiden tage deres Kul herfra. Foruden i Steensfulslagene har Lothian i Dalkeiths Steenbrud en stor Rigdomskilde; der brydes betydelige Masser af den fortrinlige „freestone“, den Sandsteen, hvoraf saagodt- som alle Bygninger baade i Edingburgh og paa Landet ere opførte; de nedimod „The firth of forth“ liggende Eiendomme have i den paa deres Kyster opskylende Tang, et billigt og godt Gjødemiddel; alle disse Fordele i Forbindelse med en let Communication med Skotlands to største Stæder Edingburgh og Glasgow deels paa Jernbanen, deels paa „Union-Canal, og især rigt ypperlige Landeveie gjør disse Egne til nogle af de værdifuldeste i Scotland, og under saadanne gunstige Forholde kan man ogsaa først forstaae, hvorledes Afgifter, som Ingliftons paa £ 3. 7 s. 6 d. ere muelige at svare.

Lothians frugtbare Sletteland er bedst skiftet til Dvægsfedning, og om man end i Nærheden af Edingburgh og andre større Byer træffer endeel af de saakaldte „Town-farms“ og „Dairy-farms“, af hvilke de førstnævnte ingen Besætning holde, men sælge alle Produkter og igjen tilkjøbe sig Gjødning — og de sidstnævnte forsyne Stæderne med Meieriprodukter, enten blot Mælk, eller denne forvandlet til Ost og Smør — bestjæftiger dog det overveiende Antal Gaarde sig med Dvægsfedning og Tillæg af Fedekreaturer, navnlig „Shorthorns“, af hvilke man her vil træffe ligesaa smukke Exemplarer som i Ayrshire af Ayrshireracen.

Denne Slags Gaarde bestjæftige sig ikke alle

med Tillæg og Fedning tillige; imedens nogle af dem opdrætte Kreaturer, og sælge dem paa Markederne, beskæftiger andre sig med Fedning af indkjøbte Kreaturer, og imedens de første siges at have „a standing stock” en staaende Stamme, kalder man den om Efteraaret til Fedning indkjøbte Stamme „a flying stock”, en verlende Stamme.

Da saadanne Gaarde have flere forskellige Formaal, idet de foruden at være sædproducerende tillige ere kvægproducerende og dertil ogsaa maae give sig af med Tilberedning af Meieriproducter, har man kaldt dem „farms of mixed husbandry”, og J ville let indsee, at en Gaard af denne Natur er mere combineret, end baade „townfarms” og „dairyfarms”, saavel som „carse- og pasturalfarms”, hvilke senere skulle blive Gjenstand for Dmtale.

Da som bekjendt Intet kan erstatte Turnips som Foder for Fedekreaturer, er det en Selvfølge at denne Plante ogsaa dyrkes i disse Districter i stor Mængde. Syd-Scotlands milde og fugtige Klima, fugtige Sommere og mindre strenge Vintre, synes ogsaa i Særdeleshed at egne sig for denne Plante, i hvis Frodighed, i Forbindelse med de milde Vintere, som tillade Faarene en Deel af denne at fortære Turnipsen paa Markerne, man især maa søge det skotiske Agerbrugs Simpелhed; i det Turnipsen tildeels fortæres paa Marken, falder den besværlige Transport af Knoldene til Gaarden saavel som Gjødningskjørselen fra Gaarden bort; kun saamange Turnips føres til Gaarden, som ere nødvendige for Fedeqvæget.

Under de 3 forskjellige Turnipsarter: Den svenske Turnips (swedish Turnips), den gule aberdeenste Kroe (yellow Aberdeen Turnips) og den hvide Turnip (white Globe) kunne alle de mange Turnipsvarieteter henføres; de dyrkes alle, sædvanligt nogle af hver Sort paa hver Gaard, og hver især have sine Mangler og sine Fortrin; da den svenske Turnips er den haardsesteste, saaes tidligt og holder sig længst, bevares denne i Almindelighed til ud paa Foraaret, imedens saavel den gule som hvide Turnips, som saaes sildigere og ikke holder sig saa længe, udgjør det første Vinterfoder for Kreaturerne.

Den i Lothianshire meest brugte Turnipsaaemasfine er den saakaldte „East-Lothian-Turnipdrill“, der saaer 2 Rader ad Gangen, og ofte er indrettet til samtidig med Turnipsfrøet at saae Beenmeelsgjødning; den koster paa det bekendteste Fabrik i Edingburgh hos W. Sleight & C. £. 5 à 6; og naar den er indrettet til Beenmeelsaaening tillige, £. 11 à 12, altsaa omtrent 100 Rbd. Smaatromlet for umiddelbart efter Saaeningen at tiltromle Frøet, tilraades af nogle og fraraades af andre; jo før Tiltromlingen kan skee, jo bedre er det naturligtvis, da derved Fugtigheden bedre bevares for Frøet; men er Jorden ikke af ganske let Bestaaffenhed og dertil lidt fugtig, som ellers er ønskeligt, naar man saaer Turnips, ville saadanne Tromler let sammentrykke Jorden formeget og danne en Skorpe, som Frøet har Vanskelighed ved at gjenembryde.

Jeg er ret kommen i en heldig Tid hertil med Hensyn til Turnipskulturen; thi imedens man paa nogle

Steder endnu er bestjæftiget med at saae den hvide Turnips (white Globe), er Udtyndningen („the singling”) og Behafningen (the horse and hand-hoings) allerede i fuld Gang paa andre Steder med de tidlige saae; jeg har saaledes Leilighed til at see den fra dens første Begyndelse indtil den, efterat have gennemgaaet sine mange Behandlinger, omsider danner en sluttet Overflade paa Marken, og overlades til sig selv, indtil den enten tages op, for at bringes hjem til Gaarden, eller overlades til Faarene at fortæres paa Stedet. Ja, jeg kunde ret ønske, at I med mig kunde see ud over Skotlands frodige Turnips- og Klovermarker, der træde i Stedet for vor nøgne Brak og vide Græsgangs-Strækninger, see den Omhue, hvormed hine fra Begyndelsen til Enden blive behandlede, og de rige Resultater, som paa denne Maade vindes.

Naturlige stadige Græsgange ere meget sjældne i Scotlands Lavlande; hvad der nogenlunde kan bringes under Plov, brydes op; derfor hører Enge i det Hele til Sjældenhederne. I England skal derimod varigt Græsland være langt almindeligere, og Grunden her til maa man vel fornemmelig søge i, at man paa denne Maade undgaaer de trykkende Tiender, som ydes der til Præstefabet.

Da Turnipsmarken skal erstatte vor Brak, og fuldkommen kan erstatte den, naar Turnipsen blot vorer kraftigt til, er det selvfølgelig af største Bigtighed, saavidt som muligt at sikke sig, at den ikke slaar fejl; ved gjentagne Pløininger førend Turnipsen skal saaes, kraftig Gjøden, hvad enten man benytter Stald-

gjødning, Beenmeel, eller begge Dele, som maastee er hensigtsmæssigt, og endelig ved omhyggelig Brug af Hestehafften og Haandhafften under Væxtperioden, vil man i Almindelighed sikkre sig gode Afgrøder i et Clima, som Scotlands, som i det Hele maa ansees for særdeles skiftet for denne Plante. Ikke sjældent hører man rigtignok Klage over Tørke i de østre Counties, medens man fra de vestre hører Klage over for megen Fugtighed, og det er forunderligt nok, at der i saa kort Afstand kan herse saa stor Climatforskjellighed, som Tilfældet er her. Imedens Østfiden har en Regnmængde af omtrent 26 Tommer, har Vestfiden 37 Tommer, og sammenlignes disse Angivelser, hvis Gjennemsnit omtrent vil blive 31 Tommer, med Regnmængden i Danmark, som er kun 20 Tommer, sees det, at Climaet er langt meer fremherskende i Scotland end hos os.

Jeg antydede i Forbigaaende, at man ansaae det hensigtsmæssigt til Turnips at benytte Staldgjødning i Forbindelse med Beenmeel, og denne Anstuelse er vistnok fuldkommen rigtig; thi det er ligesaa vigtigt for denne Plante, der som alle af Raalfamilien ere udsatte for i deres tidligste Periode at ødelægges af Biller og Larver, at drives hurtig frem af Jorden, — og dertil bidrager den intensive Beenmeelsgjødning — som senere at finde tilstrækkelig Næring i Jorden for den udviklende Plante, og dertil bidrager især den langsommere virkende men varigere Staldgjødning. Som alt omtalt saaes Beenmelet ofte med samme Maffine som Turnipsfrøet, Staldgjødningen lægges meget al-

imellem de paa 27 Tommers Afstand oppløiede Drills, som senere fløves, og derved bedækker Gjødningen, som paa denne Maade kommer umiddelbart under den unge Plantes Rødder.

Ogsaa Guano bruges meget almindeligt; den saaes ikke med Maskine paa Grund af sin klæbrige Bestaffenhed, men blandet med Sand, omtrent 3 cwt. (1 Centsner = 112 \textsterling) altsaa 336 \textsterling pr. scottsk Acre, maa skee noget mere, naar det benyttes som Dvergjødning paa unge Sædafgrøder og Klover.

Mange kunstigere Gjødemidler, f. Ex. Sammensætninger af Beenmeel og Svovlsyre i forskjellige Forhold, blive ogsaa af og til anbefalede, men ingen af disse have endnu vundet nogen almindeligere Udbredelse, og jeg skal derfor ikke trætte Eder med saadanne Recepter, af hvilke de landoekonomiske Journaler og andre Skrifter før mig have meddeelt et mere end tilstrækkeligt Antal.

I Forbigaaende omtalte jeg i Begyndelsen af dette Brev, hvorledes de langs Havet liggende Distrikter i den der opstyllende Tang har et billigt og godt Gjødningmateriale, og sandelig — det er den, — om man end ikke kan vurdere den saa høit, som sees i en landoekonomisk Indberetning fra Berwickshire, hvor Tilgang paa Tang skulde forhøie Afgiften pr. Acre med 25 s. I East-Lothian fjøres ikke sjældent 32 Læs Tang paa Acren; den paafjøres i frisk Tilstand paa Stubjorden om Efteraaret, eller bringes om Foraaret ned i Kartoffelsurerne; naar man iagttager at Kartoflerne ikke komme i umiddelbar Berøring med Tangen, skal Af-

grøderne efter den være lønnende; man har rigtignok villet paastaae, at man vel fik større Afgrøder efter Tanggjødning, men at Kartoflerne skulle blive vandede efter dem. De almindeligste Tangarter paa Scotlands Kyster ere efter „Stephens“: *Lammaria saccharina*; *Lammaria digitata*; *Fucus vesciculosus*; *Halidrys siliquaria*.

Efter Turnips følger enten Hvede eller Byg, og da Jorden, om man endog tog Turnipsen op, ikke vilde kunne blive stiftet til Vinterhvede, er Vaarhvede i det Tilfælde saagodtsom nødvendig; Hveden eller Bygget efterfølges af Kløver i 1 eller 2 Aar og derefter Havre; vare Jorderne deelte i 6 Marker, og der var taget Byg efter Turnips, vil man ofte lade Hestebønner følge efter Havren og Hveden tilsidst. Da Hvede ikke er Brødsæden paa Landet i Scotland, som i England, hvor Landbefolkningen ikke nyder andet end Hvedebrød, dyrkes heller ikke saamegen Hvede i Skotland, som i England. Skotterne ere endnu tilfredse med deres „oatcakes“ og „scones“; selv mange Farmers nyde Hvedebrød meer som Lurus, og til daglig benyttes meest Havrebrød.

Man maa ikke i Scotland vente at finde den slaviske Følgen af et fastsat i Reglen fulgt Sædskifte, som Tilfældet er hos os i vort Kobbelsbrug; kun Hovedprincippet, aldrig at lade 2 langstraaede Sædafgrøder følge hinanden, fastholdes; befindes derimod det Skifte, der f. Ex. skulde have Hvede, ei stiftet dertil, tages ei i Betænkning, at saae en anden langstraaet Sædart i dens Sted o. s. fr. Jordens Beskaffenhed saavel som Conjunctionerne bestemme, i saa Henseende,

den skotske „Farmer”, og paa denne Maade naaer han vistnok bedst sit Niemed, at bringe saameget som muligt ud af de Jorder, der ere ham betroede, uden at forringe disses Værdi, men snarere forhøie den. — Det er en Kjendsgjerning, at i jo høiere Cultur og Gjødningskraft en Jord er, jo mindre behøver man at tage Hensyn til, om Jorden ifølge sin naturlige Bestaffenhed ogsaa er stiftet til den og den Sædart; derpaa har man saa mange Exempler; saaledes vilde Englænderne vistnok neppe for en Narrække siden have troet, at Hvede kunde trives paa Norfolks og Suffolks sandede Jorder, og dog sees der, som en Folge af disse Jorders, ved en udbredt Turnipscultur tilveiebragte overordentlige Gjødningskraft, ligesaa udmærkede Hvedegrøder, som andetsteds.

Som det er gaaet der, saaledes ogsaa i en Deel af Scotland; de fleste Jorder i de bedre Distrikter ere nu stiftede til al Slags Sæd, og synes en Jord alt for løs til Hvede f. Ex., tager man sin Tilflugt til „The presser Roller” et Redskab, der bestaaer af 2 eller flere ved Siden af hinanden lobende skarptkantede Hjul, paa en fælleds Axe; følgende efter Plovsuren sammenpresse de den løse Jord, og aftrykke i denne Furer, i hvilken Sæden ved Saaeningen falder, og altsaa skøndt bredsaaet kommer op i Rader. Jeg har seet dette Redskab paa flere Steder omkring Edingburgh baade med 2 Hjul og med 6. Med 6 Hjul har Redskabet en Vægt af 12 à 13 cwt. à 112 ℔. Den tohjulede koster £. 6. 10 s. og for hvert Hjul meer end 2, £. 1. 12 s, mere. Hveden radsaaes almindeligt i

Lothian, og dertil bruges fornemmelig: „The East-Lothian Grain Drill-Machine”, der koster £. 6. à £. 10 og findes nøie beskrevet tilligemed flere Saaemaskiner i Stephens: „The book of the farm”.

Dg hermed maae J for denne Gang tage tiltakke; da jeg jo i længere Tid kommer til at opholde mig her i Lothian, vil jeg sikkert ved given Leilighed af og til komme tilbage igjen til det Omhandlede forat supplere, hvad der i den korte Fremstilling maatte mangle, thi ligesaa nødig, som jeg vilde plage Eder med Noget, J maaskee i Forveien vide og ofte have hørt, ligesaa nødig vilde jeg undlade at omtale det, der kunde være af Interesse, saameget meer som jeg i disse mine Breve nedlægger en i visse Henseender fuldstændigere Dagbog, end den jeg fører for mit eget Bedkommende.